

ΕΠΙΣΚΕΠΤΗΣ

ΤΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ ΓΕΡΟΔΗΜΟΥ

Η αρχή του τέλους

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος είναι το «σημείο μηδέν», η μήτρα της σύγχρονης ιστορίας. Το σημερινό διεθνές σύστημα είναι προϊόν του. Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον ρόλο του κράτους και του ατόμου επίσης. Οι διεθνείς οργανισμοί, οι διεθνείς συνθήκες, το δίκαιο που διέπει τις σχέσεις κρατών, έννοιες όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα ή τα εγκλήματα πολέμου, η πυρηνική αποτροπή, η ανοικοδόμηση της Ευρώπης, η παρακμή της Βρετανίας και η πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ, η πορεία προς τον θρίαμβο του φιλελευθερισμού και του ατομισμού, διαμορφώνονται στη νέα πραγματικότητα που δημιουργείται τότε.

Το μεταπολεμικό πλαίσιο δημιουργήθηκε λόγω της κλιμακας της υλικής και ανθρωπιστικής καταστροφής, αλλά και λόγω της πρωτόγνωρης φρίκης του Ολοκαυτώματος. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος φέρνει την ανθρωπότητα στα ηθικά όριά της. Επηρεάζει τους πάντες· ακόμη και αυτούς που δεν βρίσκονται στο μέτωπο. Έχει πλέον γίνει όχι μόνο ιστορικό και θεσμικό σημείο αναφοράς, αλλά και ένας πολιτισμικός κώδικας. Είναι το ευκολότερο, το πιο κατανοητό μέτρο σύγκρισης όταν θέλουμε να αναφερθούμε στη μάχη του Καλού με το Κακό· στους κινδύνους του αυταρχισμού· στις καλύτερες και στις χειρότερες πλευρές της ανθρώπινης φύσης. Παρέχει επίσης ένα καθολικά κατανοητό σκηνικό για μυθοπλασία. Είναι εντυπωσιακό το πόσα βιβλία και ταινίες παράγονται σήμερα για εκείνη την εποχή, ακριβώς επειδή το σκηνικό είναι γνώριμο σε όλους. Μέχρι σήμερα ήταν το μόνο γνώριμο σκηνικό καθολικής μη κανονικότητας.

Ο λόγος που τώρα επιστρέφουμε στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ως πλαίσιο αναφοράς είναι γιατί όλο αυτό το μεταπολεμικό οικοδόμημα φαίνεται να καταρρέει. Το θεσμικό πλαίσιο – ο ΟΗΕ, το ΝΑΤΟ, η ΕΕ – δέχεται κραδασιμούς. Με την καταστροφική διαχείριση της 11ης Σεπτεμβρίου, τους πολέμους σε Ιράκ και Αφγανιστάν και τον εκφυλισμό της πολιτικής και μιντιακής κουλτούρας, οι ΗΠΑ αρχίζουν να καταρρέουν στρατηγικά και ηθικά. Η αξία της ανθρώπινης ζωής σχετικοποιείται και πάλι αφού τα εθνικά συστήματα διακυβέρνησης δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν μετά από δεκαετίες απορρύθμισης. Οι αξίες της ατομικής αυτοεκπλήρωσης και της αγχώδους αναζήτησης νοήματος στη μετανεωτερικότητα αμφισβητούνται, ενώ άλλες – η ισότητα, η προσφορά, η αλληλεγγύη – επανεμφανίζονται. Ολόκληρες γενιές της ανεπτυγμένης Δύσης βιώνουν για πρώτη φορά στερήσεις ή περιορισμούς. Η απειλή στο παγκόσμιο οικονομικό και εργασιακό σύστημα είναι πρωτόγνωρη. Κυρίως όμως, μετά από δεκαετίες επικοινωνιακής και πολιτισμικής πολυδιάσπασης σε κοινωνικές, επαγγελματικές και γεωγραφικές «φούσκες», ο κόσμος βιώνει ταυτόχρονα ένα μεγάλο συμβάν, μια υπαρξιακή απειλή. Ασχέτως των διαφορών στη φύση και την κλίμακα σε σχέση με τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η πανδημία δίνει άθελά της στους ανθρώπους νόημα και σκοπό (δηλαδή την επιβίωση).

Το μεταπολεμικό σύστημα αντιμετώπιζε ούτως ή άλλως την απειλή της κατάρρευσης λόγω του ότι δεν προσαρμόστηκε επαρκώς στην παγκοσμιοποίηση. Αφησε την οικονομική ανισότητα, την αποβιομηχανοποίηση και την αμφισβήτηση θεμελιωδών αρχών και αξιών να εξελιχθούν ανεξέλεγκτα στη Δύση, με αποτέλεσμα αυτή τώρα να μην μπορεί να αντιδράσει αποτελεσματικά στον Νέο Ψυχρό Πόλεμο που ασκούν ανελεύθερα καθεστώτα όπως η Ρωσία, η Κίνα και η Τουρκία. Το αν η πανδημία θα καταστεί η αρχή του τέλους – το σημείο «λήξης» του μεταπολεμικού συστήματος – θα κριθεί από το πόσο γρήγορα και αποτελεσματικά θα αντιδράσουν οι βασικοί παίκτες του συστήματος.

Ο Ρωμανός Γεροδήμος είναι αναπληρωτής καθηγητής Διεθνούς Πολιτικής και Επικοινωνίας στο Πανεπιστήμιο του Bournemouth. Το βιβλίο του «Ανταποκρίσεις από τον 21ο αιώνα» κυκλοφορεί από τις Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Tabula Rasa

ΤΟΥ Διονύση Νασόπουλου

7

Η μάχη του Βατερλώ. Πίνακας του Γουίλιαμ Χολμς Σάλιβαν

Ο χορός των Βρυξελλών

Ηταν δύο κοντινά σχόλια κάτω από μια ανάρτηση επικαιρότητας για τις συστάσεις του Κολεγίου Επιτρόπων σχετικά με τον τουρισμό και τις μετακινήσεις – που προφανώς καταγράφηκαν από τους σχολιαστές ως προσπάθεια μετακύλισης ευθυνών. Στο πρώτο γινόταν επίκληση της ορχήστρας του «Τιτανικού» που συνέχιζε να παίζει σχεδόν έως το τέλος, σαν αν μην αντιλαμβανόταν ότι το καράβι βουλιάζει από το ρήγμα του παγόβουνου. Λίγο μετά, κάποιος άλλος σχολίαζε ότι οι Βρυξέλλες χόρευαν ακόμη και την παραμονή της μάχης του Βατερλώ, ούτε 25 χιλιόμετρα μακριά. Το νόημα ήταν πως ζούσαν, αμέριμες, στον δικό τους κόσμο, ενώ ο Βοναπάρτης προήλαυε. Η πρώτη ιστορία είναι πασίγνωστη (και μέσα από την οσκαρική ταινία του Τζέιμς Κάμερον), αλλά η δεύτερη που πηγαίνει έναν αιώνα πιο πίσω από τον «Τιτανικό» είναι μια πραγματική ιστορία, που τον 19ο αιώνα είχε λάβει στην Αγγλία τις δικές της θυρυλικές διαστάσεις. Έχει τη σημασία του, ωστόσο, ότι οι Αγγλοσάξονες τη μνημόνευαν τα τελευταία χρόνια για να αναδείξουν το χάσμα τους με την έδρα της Κομισιόν, τη γραφειοκρατία της και την αναποφασιστικότητά της.

Στη μετάλλαξη της ιστορίας με τον περίφημο χορό των Βρυξελλών αντικατοπτρίζεται σε μεγάλο βαθμό και το διαφορετικό βλέμμα με το οποίο οι σύγχρονες γενιές άρχισαν να αντιμετωπίζουν το εγχείρημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης – και όχι μόνο στη Βρετανία του Brexit. Μέχρι και τη δεκαετία του 1980, ο χορός της δούκισσας του Ρίτμοντ αποτελούσε την επιβεβαίωση της βρετανικής ετοιμότητας, αλλά και του υψηλού φρονήματος της βρετανικής αριστοκρατίας, όπως και τη νηφαλιότητα και φλεγματικότητα που διακατέχει όσους έχουν ρίζες ευγενών. Η παράδοση αποτελούσε συστατικό μιας χώρας και μιας κοινωνίας που αναπολούσε την πάλαι ποτέ αυτοκρατορία. Τις τελευταίες δεκαετίες, ωστόσο, ο ίδιος χορός άρχισε να αντιμετωπίζεται ως συνώνυμο μιας βρυξελλιώτικης αναισθησίας κι ενός κέντρου αποφάσεων που βρίσκεται εκτός τόπου και χρόνου.

Ο δούκας του Ρίτμοντ, όπως και οι περισσότεροι άγ-

γλοι ευγενείς της εποχής του, είχε μακρά θητεία αξιωματικού στον στρατό και είχε ακολουθήσει οικογενειακώς τον δούκα του Ουέλινγκτον στις Βρυξέλλες, περιμένοντας τον Ναπολέοντα. Ο πρώτος δούκας είχε αναλάβει να οργανώσει την άμυνα των Βρυξελλών, ο δεύτερος ήταν ο στρατηγός της επιχείρησης απέναντι στον Βοναπάρτη, ο οποίος είχε αποδράσει από τον πρώτο τόπο εξορίας στη νήσο Ελβα και, στρατολογώντας περισσότερους από 200.000 γάλλους στρατιώτες, ετοιμαζόταν για τη μάχη των μαχών. Τη νύχτα της 15ης Ιουνίου 1815, κι ενώ ο Ναπολέων είχε ήδη ξεκινήσει από το Παρίσι με κατεύθυνση τη βελγική πρωτεύουσα, η δούκισσα του Ρίτμοντ οργάνωσε έναν μεγάλο χορό για όλη τη βρετανική και τοπική αριστοκρατία. Κάθε σκέψη για ματαίωση είχε απορριφθεί από τον στρατηγό Ουέλινγκτον, ο οποίος ήταν και ο υψηλότερος προσκεκλημένος. Το μήνυμα από τον πρίγκιπα της Οράγγης έφθασε στην έπαυλη της δούκισσας στη μέση της λαμπερής βραδιάς: ο Βοναπάρτης και τα στρατεύματά του όχι μόνον πλησίαζαν στις Βρυξέλλες, αλλά έως τα ξημερώματα μπορεί να είχαν εισβάλει στην πόλη! Ο Ουέλινγκτον και κάθε ευγενής αξιωματικός αποχώρησαν άρον άρον με τις αστραφτερές στολές της δεξίωσης για να προλάβουν να στήσουν μια γραμμή άμυνας. Κάτι περισσότερο από 20 χιλιόμετρα μακριά από τις Βρυξέλλες συναντήθηκαν με τον Ναπολέοντα – το Βατερλώ και όσα αυτό συνεπάγεται για την πορεία της Ευρώπης προέκυψαν μόνο και μόνο γιατί ο στρατός του Ουέλινγκτον αυτή την απόσταση πρόλαβε να διανύσει από τον χορό της δούκισσας.

Με πρωσική βοήθεια, η μεγάλη μάχη ήταν νικηφόρα για τους Βρετανούς και η ευρωπαϊκή ιστορία γράφτηκε αλλιώς, αλλά από τότε οι Βρυξέλλες έδειχναν να παραμένουν ατάραχες. Κάπως έτσι τις ζυγίζουν και σήμερα πολλοί, διαβλέποντας ότι η αντίδραση στην πανδημική κρίση μπορεί να αποτελέσει ένα σημείο καμπής για το ευρωπαϊκό ενωσιακό εγχείρημα. Ευελπιστούν ότι η Ευρώπη μπορεί να προλάβει και να αμυνθεί κατάλληλα, έστω κι αν χρειαστεί να αφήσει έναν χορό στη μέση. Το άλλο σενάριο, του «Τιτανικού», είναι προφανώς χειρότερο...